

«ЖИТТЄВИЙ СВІТ» ЛЮДИНИ ЯК ЧИННИК ОСВОЄННЯ ТА КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ

Мета дослідження – систематизувати існуючі теорії щодо проблеми буття людини - «життєвого світу» людини (за Е. Гуссерлем), уточнити, на основі цієї систематизації визначення поняття «життєвий світ» людини, довести взаємообумовленість «життєвого світу» людини та світовідношення, що, у свою чергу, детермінує її діяльність. **Методологічною основою дослідження** є загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення досліджуваної проблеми. Мета та завдання роботи обумовили застосування таких методів дослідження: історико-культурного, що передбачає об'єктивне ставлення до накопичення первинних даних; герменевтичного – для дослідження та систематизації різних модифікацій поняття «життєвий світ»; аналітичного – у вивченні концептуальних засад, на яких ґрунтуються сучасні підходи до вивчення проблеми «життєвого світу». **Наукова новизна** роботи полягає у систематизації існуючих теорій щодо життєвого світу людини, в уточненні визначення поняття «життєвий світ». У дослідженні доводиться взаємообумовленість життєвого світу людини та її світосприйняття, що, у свою чергу, детермінує її дії. **Висновки.** «Життєвий світ» людини – це особистісно-досвідний і в досвіді осяжний світ, даний у багатстві чуттєво-розумового сприймання, переживань та цінностей, у якому розгортається усе життя кожної окремої людини (номада). З огляду проведеного вивчення проблеми, не можна заперечувати того, що стосовно дозвілля актуалізується культурологічна рефлексія морального, а також і естетичного підґрунтя «життєвого світу» у різновекторності її проявів – від феноменологічно-онтологічного до аксіологічного та комунікативного дискурсу.

Ключові слова: «життєвий світ» людини, буття, номад, повсякдення, соціокультурний простір.

Сидоровская Евгения Андреевна, преподаватель кафедры философии Киевского национального университета культуры и искусств

«Жизненный мир» человека как фактор освоения и конструирования социокультурного пространства: опыт осмысления проблемы

Цель исследования – систематизировать существующие теории по проблеме бытия человека, «жизненного мира» человека (по Э. Гуссерлю), уточнить на основе этой систематизации определение понятия «жизненный мир» человека, доказать взаимообусловленность «жизненного мира» человека и его мироотношения, что, в свою очередь, детерминирует человеческую деятельность. **Методологической основой** исследования являются общенаучные принципы систематизации и обобщения исследуемой проблемы. Цель и задачи работы обусловили применение таких методов исследования: историко-культурного, который предусматривает объективное отношение к накоплению первичных данных; герменевтического – для исследования и систематизации различных модификаций понятия «жизненный мир»; аналитического – в изучении концептуальных основ, на которых основываются современные подходы к изучению проблемы «жизненного мира». **Научная новизна** работы заключается в систематизации существующих теорий относительно жизненного мира человека, в уточнении определения понятия «жизненный мир». В исследовании доказываемая взаимообусловленность жизненного мира человека и его мировосприятия, что, в свою очередь, детерминирует действия индивида. **Выводы.** «Жизненный мир» человека – это личностно-опытный и в опыте обозримый мир, данный в богатстве чувственно-умственного восприятия, переживаний и ценностей, в котором разворачивается вся жизнь каждого отдельного человека (номада). Учитывая проведенное исследование проблемы, нельзя отрицать того, что в отношении досуга актуализируется культурологическая рефлексия моральной, а также и эстетической основы «жизненного мира» в разновекторности его проявлений - от феноменолого-онтологического к аксиологическому и коммуникативному дискурсу.

Ключевые слова: «жизненный мир» человека, бытие, номад, повседневность, социокультурное пространство

Sydorovskaya Eugeniya, lecturer of the Philosophy chair, Kyiv National University of Culture and Arts

"Life world" as a factor in human development and construction of socio-cultural space: the experience of working out problems

Purpose of article. The aims of the article are to systemize the existing theories about the problem of human being, "life-world" (according to Husserl); to clarify the definition of "life-world" person; to bring interdependence "life-world" of a man – a world-attitude and to show that a "life-world" person and world-attitude determine their activity. **Methodology.** The methodological basis of the study is general scientific principles of organizing and summarizing research problem. The aims and tasks stipulated the use of such methods as historical and cultural, which provides an

objective attitude to the accumulation of raw data; hermeneutic - to study and systematize various modifications of the concept of "life-world"; analytical – to study the conceptual framework, which is based on modern approaches to the study of "life world". **Scientific novelty.** The scientific novelty of the work is to systematize the existing theories about human life world and to clarify the definition of "life-world". The author also tries to prove vital interdependence of the world of man and his world-perception. The life-world of man and his relation to the world determine individual actions are shown. **Conclusions.** "Life world" of a man is a personal and experiential world that is perceived in experience. It is given in the richness of sensory-cognitive perception, feelings and values where the whole life of each individual (Nomad) goes. The study suggests the problem: in the leisure the cultural reflection of moral and aesthetic grounds "life world" that develops in different vectors of its manifestations - from the phenomenologically-ontological and axiological to communicative discourse activates.

Keywords: "life-world" human, being, nomad, daily life, socio-cultural space.

Актуальність теми дослідження. Поняття «життєвий світ» увів у науковий обіг німецький філософ, засновник феноменології Е. Гуссерль. Згідно теорії Е. Гуссерля, «життєвий світ» - це світ не тільки природи, а й створений людиною і людством світ «другої природи» - її особливих предметностей і смислів. Оточуючий нас світ - це завжди і світ соціокультурний, історично визначений та даний. Поняття «життєвий світ» у теорії Е. Гуссерля не тотожне поняттю «природний світ», дана категорія включає в себе не тільки природний світ, але і всі ознаки історичної, соціальної дійсності (наукова практика, мистецтво, техніка тощо). Отже, життєвий світ - це історичний, соціальний, культурний простір повсякденного буття людини, заповнений штучними феноменами, створеними людиною, включеними в орбіту її діяльності «тут» і «зараз». Існують різні картини світу, що втілюють різні способи бачення та інтерпретації життєвого світу. Але по відношенню до життєвого світу картина світу - це завжди певний спосіб включення людини-суб'єкта в простір життєвого світу, в тканину повсякденного буття; визначення свого місця в ньому, вибудовування системи уявлень і цінностей з метою створення механізму упорядкування, систематизації, а значить, пояснення світу. Ця проблематика набула значної актуалізації та концептуалізації у теоріях Х. Арндт, П. Бергера, М. Гайдеггера, М. Гартмана, Ч. Кулі, Т. Лукмана, М. Мерло-Понті, Дж. Міда, Ж.-П. Сартра, Дж. Хоманса, М. Шелера, К. Ясперса.

У постмодерністському дискурсі питання життєвого світу дотично представлено у працях Ж. Бодрійяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, У. Еко, Ю. Кристеві, Ж.-Ф. Ліотара. В українській гуманістиці проблемі «життєвого світу» людини присвячена фундаментальна праця А. Залужної «Життєвий світ людини як смисловий універсум культури: морально-естетичні виміри» (2012). У тому чи іншому аспекті це питання досліджували М. Галушко, О. Гомілко, Н. Жукова, С. Кошарний, Л. Левчук, В. Малахов, О. Наконечна, О. Оніщенко, М. Попович, О. Попович, Г. Фесенко.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких питання «життєвого світу» розглядається у тому чи іншому аспекті, слід зазначити, що проблема життєвого світу як чинника освоєння та конструювання соціокультурного простору досліджена не достатньо і потребує ґрунтовного вивчення, чим і обумовлюється актуальність цієї роботи.

Мета дослідження – систематизувати існуючі теорії щодо проблеми буття людини - «життєвого світу» людини (за Е. Гуссерлем), уточнити на основі цієї систематизації визначення поняття «життєвий світ» людини, довести взаємообумовленість «життєвого світу» людини та світовідношення, що, у свою чергу, детермінує її діяльність.

Виклад основного матеріалу. Згідно філософії Е. Гуссерля, етнічна картина світу («домашній життєвий світ») втілює стійкі сенсо-значущі одиниці, що визначають суть культури даного народу і забезпечують стабільність і незмінність її патернів протягом століть. «Сприйняття життєвого світу на рівні первинних вражень і відчуттів, міфологічних побудов, інтуїцій визначає спосіб моделювання світу в рамках традиційної культури і є головною сутнісною її особливістю» [10, 119]. Е. Гуссерль стверджував, що життєвий світ формується, конститується завдяки суб'єктивності. «Контраст між суб'єктивністю життєвого світу і "об'єктивним", "істинним" світом полягає лише в тому, що останній являє собою теоретико-логічну субструкцію, що охоплює те, що принципово несприймається, принципово непізнається в досвіді в своєму власному самісному бутті, тоді як суб'єктивне життєвого світу цілком і окремо відзначено якраз своєю дійсною дослідною пізнаваністю» [3, 174]. Ще до виникнення категорій і понять наукового знання світ вже розумівся і оцінювався людиною-суб'єктом, яка накопичувала судження, уявлення, інтерпретації. Світ – це корелят суб'єктивних явищ, думок, суб'єктивних актів та здібностей, в яких він (світ) завжди набуває нових сенсів змінної єдності. При цьому, за Е. Гуссерлем, суб'єкти є лише окремими утвореннями універсуму. Відтак, «життєвий світ» Е. Гуссерля невіддільний від поняття «суб'єктивність».

М. Гайдеггер називає суб'єктивністю ту частину людської психіки, яка фіксує відчуття і сприйняття елементів зовнішніх впливів і психічних станів як реально існуючих, значущих для суб'єкта-

людини, як цілком самостійну реальність. В рамках однієї цивілізації, однієї культури, одного історичного часу для кожної людини існує своє, мовою М. Гайдеггера, тут-буття (Dasein), що включає в себе безліч реальностей, які можуть зайняти своє місце в потоці подій: простір, в якому живуть люди, соціальне оточення, яке визначає їх буття, етичні усвідомлені і неусвідомлені правила, релігійні вірування, філософські погляди. Скільки людей, стільки Dasein, стільки реальностей в одному історичному часі, в одній культурі. Відтак, суб'єкт в тій чи іншій мірі є свого роду джерелом породження «життєвої форми», яка втілює образи життєвого світу, структуруючи уявлення суб'єкта про нього.

Слід зазначити, що М. Гайдеггер значно вплинув на розвиток філософської та культурологічної думки ХХ ст., зокрема, на теоретичні розвідки німецького філософа, культуролога, психолога, одного з представників екзистенціалізму - К. Ясперса. Щоправда, теоретичні розбіжності між філософами були актуалізовані їх політичним розривом, пов'язаним з симпатіями Гайдеггера нацистам. Як би там не було, саме М. Гайдеггер та К. Ясперс увійшли в історію філософії як родоначальники екзистенціалізму в Німеччині, хоча сам М. Гайдеггер заперечував свою приналежність до цієї течії, а К. Ясперс після 1933 року стверджував, що не має нічого спільного з М. Гайдеггером.

Згідно позиції К. Ясперса у бутті людини можна виокремити кілька рівнів. Перший – це існування людини як тіла, комунікація на цьому рівні підпорядкована принципам корисності. Другий рівень являє свідомість в тому змісті і структурі, які роблять її тотожною свідомості інших людей. Третій рівень - це «розум», або «дух», який розуміється філософом услід за класиками (Кантом, Фіхте і Гегелем) як цілісність мислення, діяльності, почуття, і відрізняється від розсудку як тимчасова подія від позачасової структури [14, 57-58]. Дух – це світ ідей. Наприклад, ідеї про світ, про душу, про життя, про завдання нашого існування дають нам імпульс для досягнення тотального змісту навколишнього. Вони - не предмети, не речі, але проявляються в логічних схемах і чуттєвих образах, впливаючи на нас. Людям вдається що-небудь зрозуміти в житті тільки завдяки їх наявності. Там, де зникають ідеї, світ розпадається на безліч розсіяних предметів. На відміну від розсудкових категорій, ідеї осягаються лише розумом. Більшість людей проживають життя, перш за все, сприймаючи його як своє наявне буття. Існування «у світі» є життя в натовпі, дотримання загальноприйнятих цінностей і стандартів, ідеологічних стереотипів, масової моди і т. п. Сучасна людина приймає стан такої уніфікованості за благо і зручність. Але споконвічний зміст і пафос буття, як пояснює К. Ясперс, розкривається людині лише в моменти кардинальних, життєвих потрясінь - межових ситуацій, їх переживання і усвідомлення (хвороба, смерть, боротьба, провина і т. п.). Це і є справжнє життя – екзистенція.

За К. Ясперсом, екзистенція - є власне існування людини, яке не визначається нічим зовнішнім - тільки її індивідуальністю. В силу цього екзистенція кожної особистості унікальна, тому наука з її узагальненнями не може її зафіксувати і описати за допомогою понять. Унікальність і неповторність екзистенції полягає у тому, що вона взагалі не може бути виражена в мові, оскільки будь-яке слово вже узагальнює. З тієї ж самої причини абсолютно неприпустимо виводити екзистенцію з родових властивостей людини, з її природи або сутності. «Справжня цінність людини полягає не в роді або типі, до якого вона наближається, а в історично одиничній людині, яка не може бути замінена і заміщена» [13, 453]. Екзистенція як феномен буття переживається. Але оскільки вона переживається, вона розуміється. Більш того, вона розуміється саме в переживанні. Якщо ми захочемо відсторонитися від переживання, спробуємо подивитися на неї як на об'єкт, у нас нічого не вийде. Власну екзистенцію не можна передати іншій людині, її не можна переказати, як, скажімо, переказується математична формула. Тому екзистенцію не можна тільки знати, її треба «пропускати через себе» і в такій формі відчувати і розуміти. «Екзистенція робиться ясною для себе тільки завдяки розуму; розум отримує зміст тільки завдяки екзистенції» [14, 61].

Екзистенція виявляється в комунікації: «Комунікація становить всеосяжну сутність цього буття в такій вирішальній мірі, що все те, чим є людина, і все, що існує для неї, в тому чи іншому сенсі знаходиться в комунікації» [14, 75].

Не можна не погодитися з О. Первушиною у тому, що очевидним для сучасної культурології є той факт, що людина володіє трансформаційними механізмами, що переводять значущі для індивіда і роду переживання у внутрішні концепти, уявлення, а потім в знаки і символи, які мають зовнішнє вираження і доступні для сприйняття іншими. Передбачається, що людина живе в двох паралельних світах. Один з них складають «реальні», «об'єктивні» події, що відбуваються незалежно від кожного окремого індивіда, що становлять умови, оточення, динамічне поле його існування. Інший - з потоку сприйняття індивідуально і соціально значущих подій і їх внутрішнього упорядкування. При кожному переживанні людині доводиться усвідомлювати різницю між значимими і незначними його компонентами. На цій основі формуються класифікації ситуацій, що визначаються перетином зовнішніх подій і їх внутрішнього визнання в якості значущих. Ці ситуації розчленовують життєвий потік на

сигнали життєвого світу, на дискретне осмислення цілісності, що оформляються в певні уявлення - образи світу» [10, 121].

Представники екзистенціалізму також піднімають питання буття людини - конкретного неповторного індивіда, який повинен усвідомити свою ситуацію і взяти на себе відповідальність за свою долю і долі історії (С. К'єркегор, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Н. Аббаньяно). Але людина ніколи не існує як ізольована та відокремлена істота, вона завжди знаходиться у відношенні зі світом і з іншими людьми. І головним серед усіх цих відносин є її відношення з буттям. Людина у справжньому сенсі стає людиною, лише коли вона ставить собі питання про буття. На відміну від речей, які завжди дорівнюють самим собі, людина екзистує, тобто має здатність виходити за свої початкові межі. Ця основоположна установка екзистенціалізму визначає її основні категорії: Ніщо - Екзистенція - Трансцендентність. Людина як екзистенція (лат. ex-sistere значить «виходити за межі») спрямована до трансцендентності, або до буття. Екзистенція - це завжди лише стосунок з буттям, бо якби вона стала буттям, людина перетворилася б у Бога (Н. Аббаньяно).

Згідно позиції Ж.-П. Сартра, область соціального життя - це завжди сфера об'єктивації, тобто сфера відчуження. Це - сфера знеособлених стосунків, абсолютно чужа і ворожа індивіду; тому його справжнє існування можливе лише за повної заглибленості екзистенції в саму себе, у свій внутрішній світ, який в принципі не може бути об'єктивованим і доступним розумінню іншими. Людина, за теорією французького дослідника, в своїй свідомості завжди проектує себе в майбутнє, таким яким вона ще не стала. Минуле ж - необхідна структура свідомості - вже пройшло, воно застигло в собі. Це незмінне коливання людини між минулим і майбутнім через теперішнє, утворює діалектичне протиріччя людського духу. Тому, на думку Сартра, людина весь час знаходиться в самообмані, в коливанні між помилкою і істиною, трансцендентністю і фактичністю [11].

Н. Аббаньяно згоден з Ж.-П. Сартром в тому, що сфера соціального життя сповнена вічних конфліктів і непримирених протиріч, і все ж, на його думку, справжня реалізація людини неможлива поза суспільством. Індивід може і повинен прагнути до знаходження взаєморозуміння з собі подібними; справжня особистість може сформуватися лише в справжньому, тобто «солідарному» співтоваристві. Набуття взаєморозуміння - дуже складна справа, але це - єдиний шлях, щоб зробити життя людини осмисленим і гідним бути прожитим. Не може бути справжньої особистості без солідарного суспільства, і навпаки.

У екзистенціалізмі піднімається ще одна дуже важлива проблема – проблема долі та смерті. Як слушно відзначає А. Зорін, «Проблема долі в екзистенціалізмі ставиться дещо інакше, ніж в традиційній філософії. Якщо давньогрецькі філософи розуміли під долею невідворотність і зумовленість для індивіда подій, які ніякі його зусилля або зусилля інших не можуть запобігти (згадаймо історію з Едіпом), то в філософії існування доля розуміється інакше» [7, 15]. Так, наприклад, за Н. Аббаньяно, доля не є каузальністю, пануючою над зовнішньою природою, вона не визначається чимось зовнішнім по відношенню до індивіда; вибір долі – це рішення, яке він приймає щодо самого себе. Таким чином, доля повністю знаходиться в його власних руках і залежить тільки від нього самого. Людина може змінити зовнішні обставини, але її можливості не безмежні. Іноді обставини бувають сильнішими людини, тоді доводиться змиритися з долею. Таким чином, доля частково залежить від самого індивіда, а почасти йому доводиться приймати її як даність. Кінцевість людини, її смертність, стать, темперамент, спадкові хвороби - все це поза її владою і поза її волею.

З темою долі тісно переплітається тема смерті, щодо феномену якої позиції екзистенціалістів були відмінними. Так, М. Гайдеггер, наприклад, стверджував, що лише коли починають жити для смерті, людина знаходить власну долю, виходить з «несправжнього існування». На думку Ж.-П. Сартра, смерть, як ми її проживаємо, - це завжди смерть іншої людини, тому ніхто її не відчуває на собі. Ця позиція близька епікурейцям, які стверджували, що люди ніколи не дізнаються що таке смерть, оскільки поки ми живі - її ще немає, коли ми померли - нас вже немає. Згідно позиції Н. Аббаньяно, смерть – це не тільки як факт, а й можливість. Наприклад, усвідомлення того, що можна померти з голоду, змушує індивіда працювати, щоб забезпечити собі виживання. Таким чином, саме можливість смерті є тим стимулом, який змушує людину діяльно включатися в життя.

Аналізуючи проблему «життєвого світу» людини, не можна обійти увагою позицію французького теоретика М. Мерло-Понті, котрий поєднує у своїй теорії концепції З. Фрейда та «пізнього» Е. Гуссерля, зауважуючи, що існує глибокий зв'язок між феноменологічними дослідженнями і психологічними аналізами, націленими на з'ясування способу буття суб'єктивності. На думку філософа, первинний зв'язок людини зі світом, що здійснюється в сприйнятті, є одночасно і першим проявом людської суб'єктивності, і першим кроком в конституюванні світу культури. Світ об'єктів не передують цьому процесу ані в часі, ані з точки зору сенсу - тут діє принцип одночасності. Вважаючи феномен

«первинним відкриттям світу», М. Мерло-Понті роль суб'єкта в цьому процесі відводить людському тілу, яке є, за його словами, «провідником буття в світ», свого роду якорем, що закріплює нас в світі, і одночасно способом нашого володіння світом [8, 187], саме завдяки тілу людина втручається в світ, розуміє його і дає йому значення: «Тіло - це те, що повідомляє світу буття, і володіти тілом означає для живого зрозумітися з певним середовищем, зливатися воєдино з певними проектами і безперервно в них заглиблюватися» [8, 118].

Для М. Мерло-Понті власне людський (культурний) світ виникає в той момент, коли складається система «я - інший», коли між моєю свідомістю і моїм тілом і свідомістю і тілом «іншого» з'являється внутрішнє відношення, коли «інший» виступає не як «фрагмент світу», а як бачення світу і носій поведінки; тіло «іншого» є первинним культурним об'єктом. Проблему вираження М. Мерло-Понті розглядає на двох рівнях: рівні мовчазної (природної) символізації і рівні мовного (штучного) спілкування. Лінгвістичний досвід – є вираз вторинний по відношенню до сприйняття: він виникає зі сприйняття як вираження і втілює в слова первинне відношення людини до світу. Щоб зрозуміти слово в якості жесту, за М. Мерло-Понті, треба, перш за все, укорінити його концептуальний сенс в емоційному, оскільки лінгвістичний жест споріднений емоційному, виростає на його основі і зберігає його найважливіші характеристики - націленість на світ і спрямованість до «іншого». Згідно теорії французького філософа, усі можливості мови вже дані в структурі безмовного світу людини, в ній же є усі умови для того, щоб наше говоріння було націлене на світ і адресувалося «іншому». В акті «говоріння», як стверджує французький феноменолог, відбувається справді людська діяльність. На відміну від інших істот нашого світу, людина сама створює засоби власного життя, свою культуру, свою історію і, тим самим, доводить, що здатна до ініціативи і творчості. Феноменологія слова допомагає розкрити людський суб'єкт в його фундаментальних вимірах, і прикладом цього можуть слугувати твори мистецтва. Саме вона (феноменологія слова) виявляє таїну світу і таїну розуму, «на зразок творчості Бальзака, Пруста, Валері або Сезанна - з тією ж увагою і подивом, з тією ж вимогливістю свідомості, з тією ж волею досягнути сенс світу або історії в момент їх зародження. В цьому відношенні феноменологія зливається із зусиллям всієї сучасної думки» [8, 11].

Розвиток онтології мови отримує своє продовження у філософії Г.-Г. Гадамера, котрий зазначає, що людина отримує досвід у мові, тільки в мові відчиняється для людини істина буття. «Мова - це середовище, де я і світ виражаються в початковій взаємоприналежності» [2, 520]. Саме мова конститує світ, визначає спосіб людського в-світі-буття, саме мова говорить нам, щоб ми на ньому говорили, і саме мова апіорі обумовлює і межі, і спосіб розуміння нами власного світу і світу історії.

Як зауважує А. Залужна, життєвий світ у контексті мови, суспільства і культури стає головним предметом дослідження й домінантою вивчення й методологічного обґрунтування соціальних явищ у філософсько-соціологічному дискурсі австрійського соціолога та філософа А. Шюца. Зокрема, А. Шюц акцентує увагу на інтерсуб'єктивному характері мови, умовами конституювання якої є об'єктивність «звукових переживань, означувальність звукових зразків, здатність бути виразом... типових звукових зразків у діях» [6, 74]. Теоретик вважав, що світ складається з безлічі реальностей - реальностей науки, релігії, снів, мистецтва тощо, але головною реальністю є людське повсякденне життя [12, 514]. У роботах А. Шюца мова йде про вивчення повсякденного, щоденного знання, дослідження того, як ці знання соціально розподіляються в окремих групах людей в особливій історичній та культурній ситуації й того, як, покладаючись на ці знання, люди конструюють соціальну реальність. «Під поняттям “соціальна реальність”, - пише А. Шюц - я схильний розуміти тотальну суму об'єктів і подій в соціокультурному світі в тому вигляді, як вони сприймаються в досвіді повсякденного мислення людей, що живуть повсякденним життям серед інших людей, пов'язаних з ними безліччю відносин і взаємодій. Це світ культурних об'єктів і соціальних інститутів, в якому ми народилися, несемо свою ношу і з яким повинні порозумітися. Ми, що діють і живуть в соціальному світі, спочатку сприймаємо його в досвіді як світ природи і культури, і не як свій власний, але як інтерсуб'єктивний, тобто як загальний всім нам світ, актуально і потенційно доступний кожному; а це означає, що він включає в себе взаємну комунікацію і мову» [12, 55-56].

Природно, люди з різних соціальних груп конструюють свою соціальну реальність. Значущою уявляється у цьому контексті теорія А. Шюца щодо «дому», або «домашньої групи». Дім означає різні речі для різних людей. Він означає, звичайно, батьківський будинок і рідну мову, сім'ю, друзів, улюблений пейзаж і пісні, що співала мати, певним чином приготовлену їжу, звичні повсякденні речі, особисті звички, - інакше кажучи особливий спосіб життя, який складався з маленьких і звичних елементів, дорогих кожній окремій людині. При цьому соціолог наголошує, що «дім означає одне для людини, яка ніколи не покидає його, інше - для тієї, котра мешкає далеко від нього, і третє - для тих, хто в нього повертається [12, 551].

Особливий інтерес для А. Шюца представляє проблема реадaptaції індивідів до своєї «домашньої» групи після того, як вони її покинули, якийсь час жили в інших соціальних групах, неминуче засвоюючи нові знання і, можливо нові цінності, типові для тих груп, в яких вони перебували. Як складаються інтеракції індивідів, котрі повертаються в свою рідну «домашню» групу з найближчими (раніше) для них людьми? А. Шюц зазначає, що положення людини, що повертається, відрізняється від становища чужинця, котрий готовий до того, що цей світ в порівнянні з тим, з якого він прибув, організований інакше. Той же, хто повертається, очікує зустріти те, що йому добре знайоме - людей, які жили з ним в одному просторі і часі. Однак ситуація повністю змінюється для індивіда, який покинув дім. Так, солдатів, що пішли на службу, нерідко дивують листи з дому. Це пояснюється розривом простору і часу зі своєю групою, що відбивається на інтерпретаціях об'єктів і явищ, які вже розглядаються через призму нової «домашньої» групи, її інших конструктів першого порядку, а також унікальною біографічною ситуацією солдата [12, 553-554]. З іншого боку, коли той, хто повертається додому буде говорити про своє життя на фронті, може виявитися, що його вчинки здаються близьким людям найбільшим героїзмом, в той час як сам він їх представляє боротьбою за виживання або виконанням обов'язку. І навпаки: героїзм може зовсім ігноруватися людьми вдома [12, 554].

Біографічна ситуація військової служби детермінує особливе сприйняття соціального світу солдатом. Теоретик зауважує, що в громадянському суспільстві солдат змушений вибирати свої цілі і засоби, але не може, як в армії, слідувати авторитету або керівництву. Людина, яка повернулася (з фронту, після довгої відсутності), вже не та, що була, ні для себе, ні для тих, хто чекав її повернення. І навіть якщо ми повертаємося додому після короткої перерви, ми виявляємо, що старе, звичне оточення набуває додаткового значення, що виникає з нашого досвіду в період відсутності: речі та люди, принаймні деякий час, мають інші види і значення: «дім показує незвичне обличчя. Людина думає, що потрапляє в незнайому країну, поки не розсіюються хмари» [12, 550].

Як зазначає А. Залужна, у структуру життєсвіту А. Шюца вбудовані смислові сфери реальності з властивою їм типікою, системою релевантності та певним когнітивним стилем, що дають можливість конструювати відповідні царини дійсності. Викладена позиція щонайпосутніше декларує повсякденність у статусі верховної реальності, стосовно якої всі інші світи постають квазіреальностями. Отже, згідно позиції А. Шюца, повсякденність детермінує вчинки людини та її світосприйняття.

Продовження розробки ідеї детермінації життєсвітом дій та вчинків людини спостерігається у праці учнів А. Шюца – П. Бергера та Т. Лукмана «Соціальне конструювання реальності», наскрізною темою якої є те, як людина створює соціальну реальність і як ця реальність створює людину.

Насамперед, автори звертають увагу на соціальну відносність таких понять «реальність» та «знання», зауважуючи: «Те, що “реальне” для тибетського ченця, не може бути “реальним” для американського бізнесмена. “Знання” злочинця відрізняється від “знання” криміналіста. Звідси випливає, що для особливих соціальних контекстів характерні специфічні агломерати “реальності” і “знання”» [1, 12]. Теоретики зауважують, що пересічні члени суспільства в їх суб'єктивно осмисленій поведінці не тільки вважають світ повсякденного життя цілком зрозумілою реальністю. Це світ, що створюється в їх думках і діях, який переживається ними як реальний. Для вивчення основ повсякденного життя, як вважають П. Бергер та Т. Лукман, найбільш адекватним є феноменологічний аналіз, адже він «утримується від причинних і генетичних гіпотез так само, як і від тверджень онтологічного статусу аналізованих феноменів» [1, 39]. Буденна свідомість містить багато до- і квазінаукових інтерпретацій повсякденного життя, які вважаються само собою зрозумілими. Тому при описі повсякденної реальності, насамперед, слід звернутися саме до цих інтерпретацій, з огляду на їх само собою зрозумілий характер, хоча і в рамках феноменологічних дужок. Науковці слушно зауважують, що свідомість завжди інтенціональна, адже завжди спрямована на об'єкти або передбачає їх. Ми ніколи не зможемо досягнути якийсь уявний субстрат свідомості як такої, але лише свідомість чогось або когось, незалежно від того, чи сприймається об'єкт свідомості як елемент зовнішнього фізичного світу або внутрішньої суб'єктивної реальності. Слід наголосити, що з цієї думки логічно слідує, що життєсвіт детермінує світосприйняття людини. Це питання є важливим у контексті проблеми детермінації життєсвітом діяльності людини, зокрема, й дозвіллевої. Зазначимо, що проблемі життєсвіту значну увагу приділяли й психологи, пояснюючи ним почуття тривоги, самотності, відчуження, а також інстинкт смерті, агресії, руйнування (А. Адлер, Г. Лебон, Дж. Морено, Г. Тард, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К.-Г. Юнг).

Безперечно одним з найсуттєвіших впливів на розуміння проблеми життєвого світу людини мають теорії постмодерністів, зокрема, їх розміркування щодо так званого «номадологічного проекту». Поняття «номадологічний» походить від англ. Nomad – кочівник. Вихідні ідеї номадологічного проекту були висловлені Ж. Дельозом в роботі «Логіка смислу», а остаточне обґрунтування ця теорія

отримала у спільних роботах Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, зокрема, у другому томі праці «Капіталізм та шизофренія» [9, 524]. Як слушно зазначає Н. Жукова, смисл номадологічного проекту полягає у наступному. «Історія, як така, починаючи від Августина, уявлялась і розумілась як лінійний процес, що послідовно рухається, прогресивно розвивається, має закономірність. Постмодернізм заперечує лінійність історії, і не розглядає її як закономірний розвиток об'єктивної реальності, адже, як це не парадоксально звучить, для кожної людини є своя об'єктивна реальність, на тлі якої «будується» реальність суб'єктивна» [5, 19]. У тих чи інших життєвих ситуаціях в кожній людини виникають свої асоціації, які можуть бути відмінними від асоціацій інших людей. Ж. Дельоз називає такий ефект «різнорідними серіями»: «Будь-яка унікальна серія, чії однорідні терміни розрізняються тільки по типу і ступеню, необхідним чином розгортається у дві різнорідні серії, кожна з яких, в свою чергу, утворена з термінів одного і того ж типу і ступеня» [4, 54]. У такий ситуації, якщо історія кожної окремої людини має випадково-імовірнісний характер, то й інтерпретації, що надаються тим чи іншим історичним подіям, теж мають випадково-імовірнісний характер. А відтак ніхто не може претендувати на істинність тільки своєї особистої історії. «З тієї точки зору кожний індивід, кожний автор є «номадом», тобто мандруючим в історії» [5, 19].

Наукова новизна роботи полягає у систематизації існуючих теорій щодо життєсвіту людини, в уточненні визначення поняття «життєвий світ». У дослідженні доводиться взаємообумовленість життєвого світу людини та її світосприйняття, що, у свою чергу, детермінує її дії.

Висновки. Отже, «життєвий світ» людини – це особистісно-досвідний і в досвіді осяжний світ, даний у багатстві чуттєво-розумового сприймання, переживань та цінностей, у якому розгортається усе життя кожної окремої людини (номада). У життєсвіті людина має справу не просто з природними речами, а з об'єктами в їх смисловій наповненості та значимості. Сам індивід також постає оцінюючим, бажаючим, у кожному своєму акті виражаючи своє ставлення до оточуючого світу крізь призму інтенціональних процесів.

Аналіз, існуючих робіт щодо життєсвіту людини, дає право стверджувати, що смислові зв'язки і відносини людської життєдіяльності двоїсті, оскільки, з одного боку, вони включають в себе фундаментальні залежності і детермінації від всієї повноти світу; але з іншого - ці ж смислові зв'язки завжди існують в аспекті суб'єктивного відокремлення від світу. За слушним зауваженням А. Залужної, «поліцентричність світовідношень життєсвіту зосереджує суттєві потенції не лише для нарощування нових смислів, але й містить у собі загрозу ентропійних проявів, позаяк акумулює у своїх граничних можливостях негативні потуги модифікації буття в стан небуття. Саме тому стає необхідною визначеність морально-естетичних констант життєвого світу: якісності, достотності, збереження “людського в людині”» [6, 4].

З огляду проведеного вивчення проблеми, не можна заперечувати того, що стосовно дозвілля актуалізується культурологічна рефлексія морального, а також і естетичного підґрунтя «життєвого світу» у різновекторності її проявів – від феноменологічно-онтологічного до аксіологічного та комунікативного дискурсу.

Література

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности / Питер Бергер, Томас Лукман [пер. с нем. Е. Руткевич] – М. : «Academia-Центр», «Медиум», 1995 – 325 с.
2. Гадамер Х.-Г. Истина и метод / Ханс-Георг Гадамер [пер. с нем. Б. Н. Бессонова] – М. : «Прогресс», 1988 – 639 с.
3. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Эдмунд Гуссерль [пер. с нем. Д. В. Складнева] – СПб. : «Владимир Даль», 2004 – 388 с.
4. Делёз Ж. Логика смысла / Жиль Делёз [пер. с фр. Я. И. Свирского] – М. : Академический Проект, 2011 – 472 с.
5. Жукова Н. А. Життя як спогад: номадологічний проект Давіда Фонкіноса // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. II (3) - С. 17-24.
6. Залужна А. Є. Життєвий світ людини як смисловий універсум культури: морально-естетичні виміри : дис.. доктора філос. н. : 26.00.01 / Алла Євгенівна Залужна – Рівне, 2012 – 376 с.
7. Зорин А. Л. Экзистенциализм и позитивный экзистенциализм Н. Аббаньяно / Андрей Леонидович Зорин // Н. Аббаньяно. Введение в экзистенциализм – СПб. : «Алетейя», 1998 - С. 5-18.
8. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия / Морис Мерло-Понти [пер. с фр. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина] – СПб. : «Ювента», «Наука», 1999 – 248 с.
9. Можейко М. А. Номадология / М. А. Можейко // Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001 - С. 524-526.

10. Первушина О. В. «Культурная картина мира» и «жизненный мир» в феноменологии Э. Гуссерля / О. В. Петрушина // Мир науки, культуры и образования : международный научный журнал – Горно-Алтайск : Издательство Государственной алтайской академии культуры и искусств, 2009 - № 2 (14) - С. 118-122.
11. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / Жан-Поль Сартр [пер. с фр., предисл. и прим. В. И. Колядко] – М. : Республика, 2000 – 639 с.
12. Шюц А. Возвращающийся домой / Альфред Шюц [пер. с нем. В. Г. Николаева, С. В. Ромашко, Н. М. Смирновой] // Избранное: Мир, священный смыслом - М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С. 550-556.
13. Ясперс К. Философская вера / Карл Ясперс [пер. с нем. М. И. Левиной] // Смысл и назначение истории – М. : Республика, 1994. – С. 420-508.
14. Ясперс К. Разум и экзистенция / Карл Ясперс [пер. с нем. А. К. Судакова] - М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.

References

1. Berger, P., & Lukman, T. (1995) The Social Construction of Reality. Moscow: Academy Center [in Russian].
2. Gadamer, H.-G. (1988). Truth and Method Moscow: Progress [in Russian].
3. Husserl, E. (2004). Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. St. Petersburg: «Vladimir Dal» [in Russian].
4. Deleuze, J. (2011). The Logic of Sense. Moscow: «Academic Project» [in Russian].
5. Zhukova, N. (2014). Life as a flashback: Nomad Project David Foenkinos. Kyiv : «Millennium» [in Ukrainian].
6. Zaluzhna, A. (2012). The life world of man as semantic universe of culture: moral and aesthetic dimensions. Rivne. Dissertation [in Ukrainian].
7. Zorin, A. (1998). Existentialism and positive existentialism N. Abbagnano. St. Petersburg : «Aletheia» [in Russian].
8. Merleau-Ponty, M. (1999). Phenomenology of Perception. St. Petersburg: «Science» [in Russian].
9. Mozheyko, M. (2001). Nomadology. Minsk: Book House [in Russian].
10. Pervushina, O. (2009). «The cultural picture of the world» and «life-world» in the phenomenology of Husserl. Gorno-Altai: «Culture Academy» [in Russian].
11. Sartre, J.-P. (2000). Being and Nothingness: Experiences phenomenological ontology. Moscow: The Republic [in Russian].
12. Schutz, A. (2004). The one who returns home. Moscow : «Russian Political Academy» [in Russian].
13. Jaspers, K. (1994). The philosophical belief. Moscow: «The Republic» [in Russian].
14. Jaspers, K. (2013). Sense and existential. Moscow: «Kanon» [in Russian].

УДК 7.046.1:11/14821.161.2

Казимирів Христина Тарасівна,
*викладач кафедри хорового диригування ім. В. Їжака
 Інституту мистецтв Прикарпатського національного
 університету ім. В. Стефаника
 kazymyryv@gmail.com*

МЕТАФІЗИЧНИЙ СЕНС МІФОЛОГЕМИ ЗЕМЛІ У МУЗИЧНІЙ ШЕВЧЕНКІАНІ («ПРОЩАЙ, СВІТЕ, ПРОЩАЙ, ЗЕМЛЕ...»)

Мета роботи – дослідити реалізацію метафізичного сенсу номінативного ряду, що формує семантику міфологеми Землі, у музичній творчості за поезіями Т. Шевченка на прикладі поезії «Прощай, світе, прощай, земле...». **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного методу, а також методів контент-аналізу та класифікації. Такий методологічний підхід дозволяє проаналізувати семантику міфологеми Землі, яка широко втілена у музичній шевченкіані. **Наукова новизна.** Музична шевченкіана стала предметом дослідження великої кількості музикознавчих праць. Однак, у даній статті аналізується новий, досі недосліджений ракурс – втілення містичного сенсу міфологеми Землі як однієї із ключових для національного колективного мислення. **Висновки.** Міфологема Землі у творчості Кобзаря отримала широке втілення – земля-могила, земля-мати-Україна тощо. Метафізичний сенс міфологеми, проаналізований на прикладі знакової для цієї тематики поезії «Прощай, світе, прощай, земле...», зумовлений його належністю до мікропарадигми лексеми «свята земля», яка формується на основі двох векторів образних значень, що знайшло обґрунтування у літературознавстві [6, 9]. У музиці М. Лисенко виходить від вектора *свята земля – мати – рідна – Батьківщина* – Україна, і приходиться до куль-